

Вольга Галай

ГЕРМАНІЗМЫ Ў ТВОРАХ КАНДРАТА КРАПІВЫ

Ішоў 1977 год. Абарона маёй дысертацыі ў зале пасяджэнняў Акадэміі навук БССР. Зусім блізка ля трыбуны, за якой я стаяла, сядзеў добра знаёмы (і адначасова незнаёмы) мне чалавек. Наставіўшы вуха, уважліва слухаў маё выступленне. А я, пазіраючы на яго пільны погляд, думала:”Хто гэта? Знаёмы выгляд. Але хто?”Не паспела закончыць, як тут жа пасыпаліся пытанні: адно за другім. Здавалася, ім не будзе канца. Кандрата Кандратавіча цікавіла усё, што тычылася запазычанняў з нямецкай мовы ў беларускай(у тым ліку і слова *загарак*). Прычым унікаў ён ва ўсё дэтальва. Камень зваліўся з майго сэрца, калі закончыліся пытанні. Я ўжо зразумела, хто сядзіць так блізка ля мяне. Гэта быў той чалавек, які, па словах Андрэя Макаёнка “колькі гарлахвацкіх зваліў,паклаў на лапаткі!Колькі туляг ён падняў, страсянуў і паставіў на ногі? Колькі выявіў і высмеяў дыпламаваных баранаў? Колькі жаб пераехала яго сатырычнае савецкае кола?! І заўсёды ў творах Крапівы спадарожнічаюць гнеў і смех. Гнеў і смех!”[1, с.8].І сапраўды, “ён кожнаму з нас падарыў “акуляры”, якія дапамагалі бачыць свет смешным “[1, с.7]. Творчасць Кандрата Крапівы ўвабрала ў сябе багацце нашай роднай мовы, мудрасць нашага народа. У моўную тканіну яго твораў уплецены як стракатыя фразеалагізмы, так і эмацыянальныя параўнанні. А як смела ўжываў нямецкія запазычанні ў шматлікіх вобразных спалучэннях! Гэтаму дапамагло грунтоўнае веданне нацыянальных скарбаў мудрасці беларусаў. Фразеалагічныя адзінкі ярка дапамагаюць раскрыць змест твораў К.Крапівы:

пазнаюць нашу дачку і ў андарачку”Не адзёжа здобіць чалавека, а чалавек адзежу;Не глядзі, што на галаве, а глядзі, што ў галаве”(польск.andarak, нов.в.-ням.Unterrock): Няўжо да мяне? Дзедачка

што ж мне рабіць ? Адзета ж я абы-як. Дзед Бадыль: Пазнаюць нашу дачку і ў андарачку;

з гакам” з лішкам, з лішнім” (польск. hak, нов.-в.-ням. Hake): Брэша ён ў тры столкі, Можжа, нават, з гакам; шэсцьдзесят было ёй з гакам;

гнуцца ў крук “выказваць угодлівасць перад кім-небудзь”(польск. krak , руск. крукъ, нов.-в.-ням. Krücke): Вось перад ім і сталі гнуцца ў крук, Бо хто ж асмеліцца прэрэчыць!

“даць дыхту”правучыць каго-небудзь, пасварыцца, расправіцца”: Ну і дала ж ты дыхту нашаму брату! (нов.-в.-ням. dicht);

ні куфра, ні ў куфар няма “не мець нічога ў хаце, быць вельмі бедным,не мець пасагу”(польск. kufar, нов.-в.-ням. Kuffe): Ці ты звар”яцеў?!...Што яна табе прынясе? Думаеш, можжа, апошнюю карову ад бацькі забярэ? У яе ж нават ні куфра, ні ў куфар няма. Прыведзены фразеалагізм намі запісаны ў гаворках Брэстчыны. Словы куфар, куфэрак шырока ўжываюцца ў творах Кандрата Крапівы;

падпускаць шпільку”сказаць што-небудзь непрыемнае, з’едлівае і падкалоць”(польск. szpilka, нов.-в.-ням. Spill): Я і не думала ёй шпільку падпускаць;

што за штука тут такая?”незвычайны ўчынак”(польск. sztuka, нов.-в.-ням. Stück) Што за штука тут такая?- Запытаўся ў Пранука я.-І багаты ж ты не надта, Збудаваў...хату... на падлозе нават з ганкам...(верш”Каго мне ўзяць за кума?”); урэзаць штуку “зрабіць што-небудзь недарэчнае, непатрэбнае”:Гадаўё, урэзалі-такі штуку!

Па-майстэрску ўведзены ў творы і параўнанні. Вядома, што яны ніколі не сыходзілі і не сыходзяць з вуснаў беларускага народа: з іх касматых каўняроў выглядаюць чорныя і сівыя галовы і адна, як вулічны ліхтар, блішчатая лысіна (польск. lichtarz, сяр.-в.-ням. liuhtaere)

начым фунт ліха “ведаць, зазнаць, паказаць” (польс. funt, нов.-в.-ням. Pfund ад лац. pondus).

У творах Кандрата Крапівы ўжыта шмат моўных адзінак нямецкага паходжання, аб якіх мы не раз пісалі ўжо, таму вылучым найбольш яркія, або тыя, аб якіх мы не пісалі:

трунак “алкагольны напой”(польск.*trunek*, нов.-в.-ням. *Trunk*):*Бо ў праклятай рэчцы трунку Сора вёска ўтоніцца;*

фрэнзлі "род нітак ці шнуркоў, злучаных па некалькі разам, якія звісаюць па краях фіранак, хустак, спадніц"(польск. *frędzla* - нов.-в.-ням. *Fränsel*): *накінула на плечы вялікую хустку з фрэнзлямі;*

футарал "футляр" (польск. *futeral*, нов.-в.-ням. *Futeral* ад сяр.-лац. *fotrale, futrale*): *Ды я ж пры тых - "у футарале", Што ў промнях сонца яснага Баяцца ценя ўласнага;*

флюндра "шлюха, патаскуха; неахайная" (польск. *flądra*, нов.-в.-ням. *Flunder*): *Няхай ведае гэта флюндра, як удаваць добрых людзей;*

эрзац “непаўнацэнны заменнік чаго-небудзь, а ў Крапівы – каго-небудзь” (нов.-в.-ням.*Ersatz*): *Выклікае недавер'е Ё нас эрзац Напалеона: Як павыскубем мы пер'е, Дык акажацца варона;*

пялегаваць”размоўнае: аддаваць шмат увагі каму-небудзь, чаму-небудзь, любоўна даглядаць, песціць”(польск. *pielegować*, нов.-в.-ням. *pflegen*): *дык я да старасці павінен цябе пялегаваць;*

мутэрка “гайка”(польск. *mutra*,нов.-в.-ням.*Mutter*):*у каня якая-небудзь шрубка адкруцілася ці мутэрка згубілася. Слова захоўваецца ў дыялектах Брэстчыны;*

фэст “каталіцкае свята”(польск. *fest*, нов.-в.-ням. *Fest*):*Дык фэст дзевятага спраўлялі мая.*

Пэўную цікавасць выклікаюць словы *келіх*, *кілішкі* (польск. *kielich*, сяр.-в.-ням. *kelix*). *Келіх*”чаша” сустракаеццаа толькі ў малітве:*Калі можна, хай абміне мяне келіх пакуты гэтай. Затое кілішкі ў значэнні “алкагольныя напоі “- вельмі многа разоў: Ад падатку ўсе там лішкі Да астатняе мерачкі перагналі на кілішкі, чаркі ды кватэрачкі; А ў кулачкі нават лішкі, Толькі ён*

таго не ўбачыў Праз яечню і кілішкі; Не саромейся ні крышкі Толькі выбач на кілішкі.

Гвалтаваць, гвалціць, утворанае ад нямецкага гвалт, адносіцца не толькі да людзей, але і да прыроды: Ні гвалтаваць вас не збіраюся. ні на калені станавіцца; Што ў ім вучоныя дык проста цуды твораць: Нібы, не гвалцячы прыроды, яны выводзяць там дзівосныя пароды.

Тое ж можна сказаць і пра лёс (польск. los, нов.-в.-ням. Los): *Мяне непакоіць лёс машыны;*

фартух “чалавек у белым фартуху”(польск. fartuch, сяр.-в.-ням. vortuoch); Дык, калі ласка, звольніце крэсла!-кажа мне белы фартух; Падб'ягае зноў той самы фартух;

шпацыруюць (ад нямецкага spazieren) вошы: А гадавалі мы іх на сабе ж... Шпацыравалі вошы на целе;

майстраваць (ад ням. meistern) “выдумляць” плёткі: А гэтым часам плеткары Майструюць новыя ўжо плёткі.

гешэфт (нов.-в.-ням. Geschäft) ”спекуляцыйная, выгадная здзелка”:
Пра гешэфты нэпман шчыра, Пра чырвонцы ён гудзе;

загарак (польск. zegar, сяр.-в.-ням. seger) “гадзіннік”: загарак, іду то ў возе, то ў сасе;

шмараванне (нов.-в.-ням. schmieren) “націранне”: шмараванне з розных зёлак і тлушчу;

пляшка (польск. flaszka, нов.-в.-ням. Flasche) “бутэлька з алкагольным напоем”: як бізнес? Чацвёртую пляшку прадаю;

піць на брудэршафт (нов.-в.-ням. Bruderschaft) “замацоўваць сяброўства па застольнаму звычайу, паводле якога двое ўдзельнікаў адначасова п'юць свае чаркі, цалуюцца і гэтым устанаўліваюць узаемную дружбу і права звяртацца адзін да другога на “ты”: на брудэршафт, праўда, не пілі;

грыфель (нов.-в.-ням. Griffel) “палачка для пісання на грыфельнай дошцы”: з Юзікам мяняўся грыфлямі і браў...гузік прыдатку;

ланцуг (польск. *lencuch* , *lancuch*, сяр.-в.-ням. *lannzug*) выступае ў розных значэннях: *ланцугі, аднака ж, рвуцца; трашчыць ланцуг іржавы; ланцугом бесперарыўным Прэ тавар; Хадзілі па вёцы дзяўчаты цэлымі ланцугамі; сядзі, як сабака на ланцугу;*

шнурок (польск. *sznur*, нов.-в.-ням. *Schnur*) ”вузкая палоска зямлі”: вузкі шнурочак Антосю дастаўся; а *грунт* ужываецца толькі ў значэнні “зямля”: *А грунт у гародзе Мігуцкага слабы.*

У творах К.Крапівы, прысвечаных Вялікай Айчыннай вайне, сустракаем мноства нямецкіх слоў і выразаў без перакладу: *Цурук; ві гайст ды вохэ?Гер обэрст руфт зі; Ду майн лібэс мэдхен! Ду майнэ шэцунг! Дас іст фертыг і г.д.*

падняць на штыкі (польск. *sztych*, нов.-в.-ням. *Stich*) “магчыма, падняць на п’едэстал?”: *Хто храбра дзяцей падымае на штык, У царстве нябесным той будзе;*

Ларыса Уладзіміраўна, устаўце, калі ласка, наступныя словы пасля ужо надрукаваных: штучна “няшчыра, прытворна.” : Ну і штучна ж пляце, ліха матары!

Палатно ўсё з куфра вырыў; падглядзеў у яго куфэрку фатаграфію;стаяла над куфрам і перабірала кусочки паркалю

Кожны раз, чытаючы творы Кандрата Крапівы, я не толькі захапляюся майстэрствам гэтага чалавека, але знаходжу ўсё новыя запазычанні ў народнай нашай мове. І не толькі знаходжу словы, але ўзбагачаю сябе нечым новым.

Спіс літаратуры

1. Крапіва, К. Выбраныя творы: байкі, вершы, эпіграмы /К.Крапіва; склад. Т.У.Люковіч. – Мінск: Беларус.Энцыкл. імя П.Броўкі, 2013. – С.7-8